

IV. A jegyzőkönyvek fascicularis és chronologicus rendszerrel lennének elhelyezendők:

1. Közigazgatásiak, Fő és K. Tanácsiak.
2. Pénztáriak.
3. Főpapi székiek.
4. Püspöki vizsgálatokról készültek.
5. Esperesi vizsgálatokról szólók környékenként.
6. Egyházköri gyűlések jegyzőkönyvei környékenként.
7. Aranykönyvi kivonatok, környékek és ecclesiák szerént.

V. A számadások szintén fascicularis és chronologicus rendszerre:

1. Közpénztáriak.
2. Augusztinovich alapot illetők.
3. Administratori számadások.
4. Koncz alapot illetők.
5. Oskolafőnöki számadások.

VI. A folyó beadványok csatolványaikkal együtt tiszta chronologicus rendszer szerént lennének mint eddig is elhelyezendők.

1. Közigazgatásiak.
2. Pénztáriak.
3. Főpapi székiek külön-külön.”

¹² UEGyLt. EKT Közigazgatási Jegyzőkönyve 1877. 244. sz.

¹³ UEGyLt. EKT iratai 1881. 44/1881.

¹⁴ UEGyLt. EKT iratai 1881. 114/1881.

¹⁵ UEGyLt. EKT Jegyzőkönyvi kivonata 1908. 148/1908

¹⁶ Uo.

¹⁷ Kolozsvári Állami Levéltár. Kelemen Lajos fond. 40. Kelemen Lajos naplója. 1894-1925. 1908. augusztus 17.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Uo.

²⁰ Szabó T. Attila: Kelemen Lajos élete és munkássága. In: Kelemen Lajos: Művészettörténeti tanulmányok. Kriterion. Bukarest, 1977. 12.

²¹ Kálnoki Kis Tamás: Reménytelen reménységben, avagy remény a reménytelenségben. In: Levéltári Közlemények, 70. (1999) 1–2. sz. 149.

²² Liviu Moldovan: Registrele Confesionale de stare civilă din Transilvania. in: Revista Arhivelor – Seria nouă – 1. București 1958. 159. p.

KOVÁCS SÁNDOR

ADALÉK HOMORÓDSZENTMÁRTONI BIRÓ SÁMUEL (1665–1721) FŐGONDNOK ÉLETÉHEZ¹

Pro patria sit dulce mori licet atque decorum: vivere pro patria dulcis esse puto. (*Bár a hazáért harcban elesni ősi dicsőség, úgy hiszem, érette élni a fontos, a jó.*) A horatiusi igazságot – Dulce et decorum est pro patria mori

(Édes és dicső a hazáért meghalni) – fogalmazta némiképpen újra a latinul író walesi költő, Owen John, amikor azt írta: a hazáért élni a fontos, a jó. Ma, amikor a Homoródszentmártoni Biró család címerét leleplezzük a horatiusi és oweni gondolat egyformán hiteles ajkunkon, hiteles azért, mert a Biró család tagjai évszázadok hosszú során át álltak a haza szolgálatában, ha kellett, életüket áldozták szülőfalujukért, máskor pedig tudásukat állították a köz szolgálatába, hogy a jog és igazság kormányozzon. A Biró család emléket felidézve elsősorban unitárius egyházunk lelkes támogatóira és első főgondnokunkra, Biró Sámuelre emlékezünk. A következőkben Biró Sámuel életpályáját fogom ismertetni úgy, hogy közben a Biró család jeleseinek életéből is felvillantok néhány mozzanatot.

Erdély meglehetősen gazdag Biró nevű családokban, a homoródszentmártoni Birók a csíkszentmártoni Becz családra vezetik vissza eredetüket. A családi hagyomány szerint Becz Jakab V. László királytól vitézségéért kapott nemességet. A családi hagyománynak van ugyan történelmi alapja, de a Becz családnak adott nemeslevélben nem említik a Birókat. A két család címerének hasonlósága onnan ered, hogy 1612-ben Biró György, Becz Anna és Biró Bálint fia nemeslevelében, családi címere alsó mezejébe a Becz család címeralakjait rajzoltatta.² A homoródszentmártoni Birók általunk ismert első tagja Biró Balázs lófő székely volt, akit 1505. november 23-án az Udvarhelyen tartott székely nemzeti gyűlésen tizenkét társával együtt bírónak választották.³ A család őse a 16. században költözhetett Homoródszentmártonba, s bizonyára a 17. században lettek unitáriussá. Biró György Báthori Gábor kancelláriáján jegyzőként működött, és hűségéért 1612. augusztus 16-án megújították nemességét.⁴ A 17. században unitáriussá lett Birók emlékét őrzi az egyházközség máig meglévő 1666-ban öntött harangja.⁵ A Biró család egyik fiatalon hősi halált halt tagját, Biró Gábort a homoródszentmártoni templomba temették, és emlékét közel két évszázadon keresztül őrizte a hálás utókor. Az 1691-ben el-esett Biró Gábor emlékét Jánosfalvi Sándor István nyomán Orbán Balázs is megörökítette⁶, s az 1789-ben felvett püspöki vizitációs jegyzőkönyv is megemlékezett a falu hősről. „Vagyon a templomnak napkelet felől való részén a templom falából kiálló zászló ilyen reátett varrással való írással: Itt nyugszik Nemzetes Biró Gábor Uramnak virágzó életének 23. esztendő korában Tatárok fegyverétől sok sebei után vitézi módon elhervadt teste 8-va Octobris 1691”. Az 1889-re befejezett új templomba már nem állítottak emléket Biró Gábornak; beigazolódott Sándor István próféciaja: a kovácsoltvas zászlótartót feldolgozták, a zászlónyelet pedig vagy kapanyél vagy bot vagy pedig mész-hordó cseberrúd gyanánt használták.

Első főgondnokunk életéről elég keveset tudunk. Anyja Kibédi Dózsa Zsófia, apja Rab Biró István volt, II. Rákóczi Györgynek hűséges embere, aki a szerencsétlen kimenetelű 1657. évi lengyelországi hadjárat után a tatárok fogságába került, és évekig raboskodott.⁷ 1681-ben Apaffy Mihály fejedelemhez intézett levelében kérte, hogy mentsék fel a hadviselés terhe alól, mert sem kora, sem egészségi állapota nem engedi az újabb hadba szállást.⁸

A lexikonok sem bővelkednek adatokban első főgondnokunkat illetően. Szinnyi néhány kéziratot tulajdonít neki, és Mikó Ferenc Báthori Gáborról írott históriája folytatójának tekinti. Az 1941-ben megjelent Erdély Öröksége sorozat harmadik kötetének (Tűzpróba 1603–1613) Az írók életrajzi adatai fejezetben sem sokat találunk Biró Sámuelről: „Személye és életrajzi adatai ismeretlenek, csak annyit tudunk róla, hogy ő folytatta Mikó Ferenc históriáját. A 17. század utolsó évtizedében valószínűleg még élt, mert fennmaradt Rabutin tábornokkal folytatott levelezése. Latinnyelvű néhány munkája kéziratban van.”

Biró Sámuel életrajzának további adatai Rettegi György visszaemlékezéseiből, Kövály László tanulmányaiból és Biró Sámuel fölött elmondott, nyomtatásban is megjelent temetési beszédéből rekonstruálhatók. E beszédből tudjuk, hogy Kolozsváron az unitáriusok óvári főiskolájában tanult, majd mint felsős diák maga is poétikát tanított az alsóbb osztályokban,⁹ hogy jó poéta volt, annak évekkel később adta bizonyítékát akkor, amikor Bánffy György gubernátor halálos ágyán tőle kért sírverset. A Biró Sámuel szerezte epitáfiumot még meghallgatta a nagybeteg gubernátor, majd azt ezüst táblára vésték, betűit aranyozták és a halottal együtt koporsóba tették.¹⁰

Kolozsvári tanulmányai befejezte után Biró Sámuel az erdélyi kancelláriára került, és tizennyolc évesen Teleki Mihály mellett titkárként kezdte el pályafutását. A nagy államférfi eleste után Bánffy György szolgálatába állt, és lassan haladt a ranglétrán. Kezdetben mint lajstromozó, később mint fogalmazó kóstolt bele a jogi életbe. Először az erdélyi harmincad főfelügyelőjévé, majd 1715-től főkormányiszéki tanácsossá nevezték ki. Unitárius ember a 18. században ennél magasabbra nem hágott a hivatali ranglétrán. A történész jogászt enyhén túlozva így jellemezte egykori alumnusa, Szentábrahám Mihály: „Nemcsak a haza törvényei voltak előtte igen ismeretesek, hanem a szomszéd tartományok állapota is. (...) A hazai törvények iránt annyira szorgoskodó, gondos volt, hogy nem feledte le, melyeket használnak más országok is. Európa minden részének közjogát úgy tárgyalta, hogy Erdély közjogának kulcsát mástól kölcsönözni ne legyen kényszerítve. A közügyekkel elválaszthatatlanul összekapcsolva és annyira behálózva élt, hogy őt Erdély Atlaszának, a haza támaszának, Izrael szekérének és kocsisának mondhatnád.”¹¹

Egyházunknak talán soha nem volt akkora szüksége képzett jogászokra, mint a 17. század fordulóján. Erdélynek a Habsburg Birodalomhoz való csatlóása egész sor jogügyi problémát vetett fel. Apaffi Mihály halálával kezdődően a Habsburg-ház szabályozta Erdély politikáját a híres/hírhedt Diploma Leopoldinummal. Ezt 1691-ben fogadták el a rendek, s ettől kezdve a politikai életben a katolikum és a Habsburg-pártiság egyet jelentett. A Diploma szerint a felekezetek egymáshoz való viszonyában nem történt változás, a protestánsok azonban előre látva a rekatolizáció veszélyét, országgyűlési határozatokkal igyekeztek védeni jogaikat. Sajnos a közös katolikus–protestáns tárgyalások nem vezettek eredményre, s az uralkodó 1693-ban kiadott pót

Diplomájával a katolikusoknak kedvezett. Ezzel megkezdődött a katolikusok térhódítása és a protestánsok fokozatos háttérbe szorítása. A rekatolizáló törekvések kivédésének hatásos fegyverét a protestánsok a világi képviselőt egyházon belüli megszilárdításában látták. Így született és szilárdult meg mind a református, mind az unitárius egyházban a főgondnoki intézmény. Főgondnökká választása¹² előzményeként Biró Sámuel megérte az óvári főiskola elvesztésének (1693. október 10.) tragikumát. 1712-ben – talán megsejtve a közelgő veszélyt – levélben kereste fel a kolozsvári anyaeklézsiát, és néhány merész javaslatot tett az egyházköri gondnoki intézmény megszervezésére, az oktatás decentralizálására, egy állandó fundus (pénzalap) gyűjtésére, a Székelykeresztúron felállítandó kollégiumra, és „bizonyos atyafiaknak nagyobb látásnak, hallásnak okáért, idegen országra való küldetésére.”¹³

Biró Sámuel javaslatait a státus szerepét betöltő kolozsvári máter eklézsia konzisztóriumja és kurátorai vették vizsgálat alá, és indítványait alapos és megfontolt tárgyalások után megválasztották. Az előterjesztést a kolozsváriak úgy tekintették, „mint valami érésre készülő gabonát, melynek gyökere az curátorok vagy inspectorok; éltető nedvessége az fundus, czikázása, szárba indulása az apró scholákkal edgyütt, az felállítandó székely-keresztúri Schola, magzása s érése az thordai és kolozsvári Gymnasiumok.”

Az egyházköri gondnokok (curátorok, inspektorok) megválasztását támogatták a kolozsváriak, csak gyakorlati alkalmazásában láttak nehézségeket.

Az állandó pénzalapot illetően nagyobb volt az egyetértés, hiszen az a kolozsváriak szerint is „olyan szükséges, mint az nedvesség az plánták éltetésére.” Amennyiben a pénzalapot esztendőnként kell összegyűjteni – írják a kolozsváriak –, féltő, hogy haszon csak annyi lesz, „mint az csekély tókra építetett, vagy az szélre kitétetett malmok forgásában, mellyet akár melly serény és vigyázó gazdának is gondviselése sokszor elő nem vehet, jóvá nem tehet.” A javaslat nyomán mégis megszületett egy olyan körlevél, amelyet az egyházkörök patrónusaihoz intéztek, s a felhívás eredményeként beérkezett adományok összegét Szentábrahám Mihály külföldi tanulmányútjának fedezésére fordították.¹⁴ A gyűjtés eredményeként Szentábrahám 1712-ben megkezdhette a peregrinatio academicat. Leidenben, Odera-Frankfurtban és Hallében folytatott tanulmányok után 1715-ben hazatért, és közel egy évig nevelősködött Biró Sámuel családjánál.

A Maros, a Küküllő és a Háromszék vármegyében tervezett iskolák szervezésére tett javaslatot is támogatta a máter eklézsia, csak hogy meglátásuk szerint a majdani tanítók nem függhetnek Kolozsvártól. Szomorú tapasztalatuk hogy „kik egy-két kalongia fizetéseknek igen sokat, kelletinél s az igazságnál többet tulajdonítván, kik, ha praxisban kellene az dolognak vétetődni, könnyebben romlanának, mint hajlanának.”

A keresztúri „Pedagogium” beindítása három nyomós ok miatt hiúsult meg:

„1. Mert azon székei scholákban tanolt iffiak (szolljunk úgy mint az dolog vagyon) többire téli Deákok, nyári parasztok; experientia nélkül lévén, alkalmatlanok azon tanításoknak megfogására.

2. Az fundus is olly számos tanítóknak és ahoz való dolgoknak eltartására elérkezik-e?

3. Láttatik az Kolosvárott lévő királyi fundationak is kissebbségére lenni, ha más helyeken felljebb való tudományok taníttatnak és virágoznak, mint itt taníttatnak és virágoznak; és az aemulatio [versengés] ugyan jó és dicséretes az ő rendiben de félő, hogy az két tanító hely között collisiora ez úton út ne nyíttatnék”.

Az 1712-ben tett javaslatok az ellenreformáció térhódítása és az erőszakos templom- és iskola foglалások következtében 1718 után valósulnak meg, s ebben egyházunk első főgondnoka úttörő szerepet játszott. A sorozatos jogfosztás közepette nem volt „kifizetődő” unitáriusnak maradni. Állami hivatal csak a katolikusokat illette meg, és főgondnokunk családja is ezért katolizált. Nevének örököse 1718-ban elhagyta vallását és az unitárius kollégiumot. Sovány kárpótlás volt az, hogy főgondnokunk özvegye a kolozsvári iskolának adományozta őri és nagylaki búzadézmáját: évenként ötven vékát. A tordai iskoláról sem feledkezett meg, mert 1731. december 15-én 100 forint értékű szőlőst adományozott a tordai diákságnak azzal, hogy azt megművelve a haszont fordítsák az ifjúság taníttatására. Az adományozásban a sógornő, Biró Mózesné Gyerőffi Kata sem maradt alul, ő szamosfalvi málmából évi 100 véka búzát juttatott a kolozsvári unitárius kollégium diákjainak. A Biró család unitárius ága Biró József császári és királyi postamester, a székelykeresztúri kollégium felügyelő gondnoka 1847. május 25-én bekövetkezett halálával megszűnt.¹⁵

Első főgondnokunk emlékét nem csak ellenreformáció megpróbáló évtizedekben foganatosított egyházvédelmi intézkedései, de irodalmi munkássága is őrzi. Kéziratban maradt jegyzetei a kolozsvári unitárius kollégium – (jelenleg a Román Tudományos Akadémia Kolozsvári Fiókja), a kolozsvári református kollégium – és a székelykeresztúri unitárius kollégium könyvtárában (jelenleg marosvásárhelyi Teleki Téka) polcain várják a részletes feldolgozást.¹⁶

Adja Isten, hogy Homoródszentmártonban és egyetemes egyházunkban is tovább éljen a Biró család emléke, hogy áldozatkészségünkkel és egyházszertetünkkel méltán ápolhassuk egyházépítő őseink emlékét.

Jegyzetek

¹ A Biró család címerének leleplezésén 2001 augusztusában elhangzott előadás bővített változata. Hálásan köszönöm Simén Domokos ny. lelkésznek előadásommal kapcsolatos észrevételeit és a Biró családfa összeállításában nyújtott segítségét.

² A Biró család címerének alsó mezejében szereplő két oroszlánfő, szájukban jobbra irányított nyíllal és fölöttük a hatágú csillaggal a Becz Jakabnak adott címerlevélben szerepelt. Lásd: Székely Oklevéltár I. 1211–1519. Kolozsvár 1872. 170–171; Sándor Imre: A csíkkozmási Becz család in: Genealogiai Füzetek I. évf. 1903. 35 l. Vö. II. évf. 1904. 86 l.

³ Székely Oklevéltár I. 306–308.

⁴ Sándor Imre: Czímerlevelek I. Füzet (1551–1629). Kolozsvár, 1910. 78.

⁵ A harang felirata: In GLORIAM UNUS SUPREMI DEI ET EJUS FILII NAZARE AETILIPUS [!] STEPHANO BIRO BALTHASARE D. E. 1666

⁶ Jánosfalvi Sándor István: Székelyhoni utazás a két Homorod mellett I. kötet. Erdélyi Ritkaságok 7., Kolozsvár, 1942. 49–72. Orbán Balázs: A székelyföld leírása Bp., 1868. 162–163.

⁷ II. Rákóczi György 1657-ik lengyel hadjárata alkalmával tatár fogságba esett erdélyiek jegyzéke. In: Genealogiai Füzetek X. évf. 1912. 4. sz. 93 l

⁸ „Udvarhelyszéki homoródszentmártoni üdösbik Bíró Istvánnak alázatos könyörgése Nagodhoz, mint Kegyelmes Urához.

Kglmes Uram, alázatosan jelentem Nagodnak, az én életemnek napjaiban, miolta alkalmas értem, az közönséges hadi expeditionnak elviselésétől soha magamot ki nem vontam, sőt inkább másoknak jó példa adó voltam hazámért s nemzetségemért, sok nyomorúságokat és feles számú esztendőknék forgási alatt pogányok rabságában szenvedtem. Jobb kezem pedig a sok vagdalások miatt fegyverforgásra alkalmatlanná tétettek, ez mellett az kedvtelen vénségem kiss terhei én reám érkezenek, melyek mia az hadi expeditionnak supportálására clégte-lenné tétettem.

Könyörgök alázatosan Nagodnak, mint Kglmes Uramnak, méltóztassék Ngod, ezen mostani és jövődöbeli expeditióból in persona engemet immunitálni, magam személyében, jó fegyveres, paripás hadi expeditionnak viselésére alkalmas embert állítani el nem mulatom.

A Ngod fejedelmi kglmességét életemföttáiglan igyekezem Ngodnak megszolgálni, mint Kglmes Uramnak.”

Vö. Uo. V. évf. 1907. 8. sz. 84 l.

⁹ A Bíró Sámuel fölött elmondott temetési beszédet Szentábrahámi Lombárd Mihálynak tulajdonítják. A latin oráció magyar fordításban is olvasható a KerMagy 1903. 38.évf. 19–37. oldalain. Az eredeti latin cím: Genealogia atque Indoles Justitiae super funere justitiae amantissimi Spectabilis Domini Domini Samuelis Biró de Homorod Sz. Marton, Sacrae Caesarae Regiae ac Catholicae Majestatis Transylvanici Intimi et Actualis Consilarii at c. enarrata, Anno 1721. Die vero 23. Febr. in Kis-kend.

A Brassóban kinyomtatott latin nyelvű temetési beszéddel együtt jelent meg az a magyar nyelvű oráció is, melynek címe:

Szólj Uram, mert hallja a te szolgáló ISám 3,10. Mikor Isten igaz szíben, 's szent életben magád foglalt hűséges szolgálját Tekintetes Ur Homorod Sz. Mártoni BIRÓ SÁMUEL uramat e változó világból, örökös, állandó, bődlog életre hitta, ugy-mint: Kegyelmes Koronás Királyunk 's örökös fejedelmünk, ő felsége Erdélyi Méltóságos Regium Guberniumának edgyik Ur hívét. Ki-is: Ez előtt jó egésséggel 's erővel, edgyszers-mind ez Hazában szép előmenetellel Istentől meg-áldatván, ugyan azon Urnak szabados kezétől, erőtlenséggel 's betegséggel illetetvén, azt forgatta, szívében és szájában: Jómra lött Uram hogy meg-áldoztál engemet Psalm 119,71. Azért ez boldogul nyúgvó Urnak utolsó tisztesség-tételnek idején, életében megmondott kívánsága szerint, ugyan azon szent dologról elméledésit ki-adni igyekezte a Kolosvári Unitária Ecclesianak edgyik méltatlan Praedikátora, az Úrban el-alut Urnak Kis-kendi Udvarházánál Anno 1721. Die 23. Februarii.

Nyomtatott Brassóban, Seüleriani Typussal Nyomtatta, Helczd. Mihály Helczdörffer.

A Fasciculus Rerum Scholasticorum seniori bejegyzése szerint 1721. február 18-án Szentábrahámi Járai Ferenc kíséretében indult Kis-kendre. A magyar nyelvű oráció szerzőjét mégsem lehet Járai Ferencel azonosítani, mert tudjuk, hogy Járait 1733. június 21-én a szabédi zsinaton mint kolozsi papot szentelték fel. Szinden, Verespatakon, Tordatúron és Kályánban szolgált, s 1746-ban református vallásra tért. A Kénosi, Uzoni, Kozma által irt Egyháztörténetben Járait, mint hitehagyott, brutális tanítót és férjet, lelkiismeretlen papot ismeri meg az olvasó. Vö. Ref. Szemle 1939. 200. Lehetségesnek tartjuk, hogy Almási Mihály püspök a magyar oráció szerzője, hiszen a senior a Fasciculusba február 19-én azt jegyezte be, hogy a püspök is elutazott a temetésre, és nehezen képzelhető el az, hogy a rektor mellett ne a püspök búcsúztatta volna a főgondnokot.

¹⁰ Wesselényi István: Sanyarú világ, Napló 1703-1708. II. Közzéteszi Demény Lajos, Magyarai András. Kriterion, Bukarest 1985. 679–682.

¹¹ KerMagv 1903. 38. évf. 19–37.

¹² Biró Sámuel esetében nem beszélhetünk alkotmányos választásról, noha a főkuratori intézmény megalakításának gondolata már korábban is foglalkoztatta a világi főurakat. 1718-ban a Kolozsvárra összegyűlt nemesek saját körükből választottak főgondnokot Biró Sámuel és Simon Mihály személyében. 1747-ig a világi főemberek maguk közül választották a főgondnokot. Ekkor a dicsőszentmártoni zsinat Henter Jánost főgondnoknak választotta, és ettől kezdve a zsinat hatáskörébe tartozott a főgondnokválasztás.

¹³ „Végeztük, hogy ha többet nem is, de egy celebris Scholát erigálnánk ez Hazának Közepette (gondolnók Székely-Kereszturra) hova mindenfelől az ifjúság elérkezhetnék, szülei is inkább succuralhatnának de vivendi mediis, holott egy olyan forma Pedagogium is erigíthatnék mint Hálában az szegény és maga Instentatiojára tehetetlen, de jó indulatú bizonyos számu Iffiuságnak melyre oly fundust erigálnánk, mely állhatatos volna. Lenne azon Scolának in humanioribus az mint szokták mondani tanítója ecclesiasticus, in politicus et juridicialibus vero politicus, kiknek is tisztességes fizetés volna; és inspectora vagy én, vagy más; ezt pedig oly indulattal fogtuk, hogy ha az Isten újabb változást nem hoz édes Hazánkra, jó helybe állításra keészek vagyunk mindenünket consecralni, hozzá is kezdünk Isten jóvoltából nemsokára csak az arról való projectumok és Instructiok készülhessenek;”

A székely-keresztúri gymnasium felállítására tett első indítvány Biró Sámuel által 1712-ben. Közli: Benczédi Gergely In: KerMagv. 1881. 16. k. 237–239.

¹⁴ „Ajánljuk Kegyelmednek kötelességgel való szolgálatunkot!

Mostani confluxusunk (összejövetelünk) alkalmatosságával bizonyos órákot nyervén magunknak a külső Politiai dolgoknak folyásától, *ügyekezünk szintén dőlő félben lévő Scholánknak dolgait, melyek Eklésiánknak és Republicánknak is Seminariumi, jó karban állítani, és okait nyavalyáinknak kitanolván, Remedurát azokra applicálni, fővebb okát pediglen a Kolosvári Collegiumunknak veszedelmezését tanáltuk, honnan ennek előtte tanquam ex Equo Trojano, quot homines tot Heroes, úgy quot Studiosi, tot Philosophi prodibant* (mint a trójai lóból, ahány ember, annyi hős, ahány diák, annyi filozófus bújt elő), honnan Eklésiánknak mind oktatói, mind nutriciussi (táplálói) szármoztanak vala; De már mind a *Tanítóknak nem lételek, s mind aki vagyon is, tunyasága vagy extra Sphaeram sui officii* (kötelessége határán kívül), *világiakra adása miatt annyira ruinásodott az a Collegium*, hogy csak közönséges Tanítók is alig adattathatnak ki valamely Trivialis Scholákban; honnan származik mind Szentséges Vallásunknak, s mind Republicánknak hanyotlása; *Inclinata vero res, nisi statim erigitur, sisti non potest* (márpedig a lejtőre indult dolog, ha melegében föl nem emelik, meg nem állítható); E végre míg teljességgel ki nem száradnánk, annak az Eklésiánknak legnagyobb nyavalyáját orvosolni akarván, legjobb módját találjuk fel: a Tanítóknak számokat szaporítani. De minthogy mind a Mater Eklésia, s mind pedig mű is megvalljuk e nyomorú világban exhauriáltatásunkot (kimerülésünket), kételenítettünk Szentséges Vallásunkhoz buzgó Szeretettel lévő Jó Akaró Urat s Atyánkfiait (:kiknek neveket mű felírtuk:), nagy Szeretettel megtalálni, holmi Succursus (támogatás) felől, melyet ő Kegyelmekek adakozó Sz. Indulatjoktól, ha obtineálhatunk (megnyerhetünk), szándékunk volna nem sokára. *T. és Tudós, jó Erkölcű Ifjat, Sz. Ábrahámi Mihály Uramot Akadémiában felküldeni a végre, hogy oda fel Studiuminak Cursussát elvégezvén, applicálnók ellankadt Scholánk felépítésére. E Sz. Igyekezetre nézve, ezen Specificatióban nevezett becsületes Atyánkfiai nevek után, jóllehet tettünk fel kevés Summácskát, kinek-kinek értékéhez képest, amint intézhettünk, mindazáltal nem úgy, hogy azzal valakit megterhelni, vagy valakinek paraescribálni kívántunk volna, hanem inkább olyan reménységgel, meglátván kiki másoknak ebben a Sz. Munkánknak véghez vitelében való gerjedezését, maga jó lelkitől inditassék tehetsége szerént való Adakozásra; ha tehetségéhez képest küssebbre is; de inkább reméljük, többre, tudván azt, hogy ez a Sz. adakozás mind ez életben, s mind a jövendőben, oly állandó Kincs, melyet soha örökké sem a rozsdá, sem az ellenség meg nem emészthet. Recommendáltatván pedig Kegyelmednek ezen Beneficiumunknak Küküllő Vármegyében lévő Atyafiakon Collectázása, kérjük Kegyelmedet nagy Szeretettel, ebbéli Sz. Szándékunkot declárlván az Atyafiaknak ő Kegyelmekeknek,*

ügyekezék nagy Szegénységgel moderálni, hogy circa Febr. finem (február vége felé), ami beneficium gyűlhetett, edgyikünknek, úgymint Biró Sámuel Atyánkfia kezéhez adminisztráltathassék Kegyelmed által. Azért, hogy hová hamarébb említett Sz. Ábrahám Atyánkfia expedíáltathassék. A Sz. Isten Kegyelmedet az Specificált Atyafiakkal edgyütt vezérelje Szentséges Eklésiánk és Respublicánk gyámolittására. És boldog hosszú élettel áldja meg.

Medjes Ex publica Congregatione Statuum Religionis Unitariae 28-a Jan 1712 Kegyelmed köteles Szolgái s Atyafiai az Úrban az Unitaria Religiónak Statusi.”

A begyűlt adományok teljes jegyzékét nem ismerjük, csak a Küküllő vármegyeiek adományjegyzéke maradt fenn.

Biró Sámuel 100, Pekri Gábor 2, Sándor Gergely 30, Henter Gábor 2, Dicsőszentmártoni Balog Zsigmond 3, Horváth Boldizsár 2, Balog Ferenc 2, Horváth Miklós 2, Horváth Kozma 2, Árkosi Bálint 1, Csiszér Ferenc 1, Solymosi János 1, Jármí György 1, Maksai András és Bálint 1, Jármí Miklós 2, Koncz Boldizsár esperes 1, Simon János 1, Solymosi Mihály dombói lelkész 1, Pataki Ferenc 1, Végh Ferenc Úr 1; Belényesi Mihály 1, Zsolnai György 2, és Zsolnai János 2 aranyat, László János és Szöcs István pedig egy-egy tallért adományozott.

¹⁵ A családfát a következő munkák alapján állítottuk össze: Nagy Iván: Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal, Pest 1857., Pálmay József: Udvarhely Vármegye Nemes családjai, Sz. Udvarhely 1900., Erdély nevezetesebb családai czímerekkel és leszármozási táblákkal. Kolozsvárt. é. n., Sándor Imre: Czimerlevelek I. füzet (1551–1629). Kolozsvár, 1910., Retteg György: Emlékezetre méltó dolgok 1718–1784. Bevezető tanulmánnyal és magyarázó jegyzetekkel közzéteszi Jakó Zsigmond, Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1970. Lásd a mellékletben.

¹⁶ A kolozsvári Akadémiai Könyvtárban: Ms. U. 2. Unitárius Achilles, seu Demonstrationes, partim ostentive, partim apagogice, Communibus et evidentibus ex principiis deducatae, multorumque placitis tam sanae Theologiae, quam sanae Philosophiae parum conformibus, oppositae tribus exceptis concinnatae.

Ms. R. 1469–1470. Nemes Erdély Országának Statusáról, Lakosságairól és Lakó Hellyeiről s folyó vizeiről való oktatás. 1710.

A Tripartitum Decretum úgy az Approbata Compilata Törvényeknek Rövid Summája és Veleje.

A marosvásárhelyi Teleki Tékában a 0575. jelzet alatt.

1. Notitia Status Transylvanici cum Jure Publico eiusdem Provinciae pro captu Filioli 83. Annorum 9 pr quaestiones et responsiones accomodata Anno 1710.

2. Versus ... In Decretum Tripartitum Verbőzianum per S. B.

3. De Contestatione ...

4. Az successioról való Tractatus, mely Colosvarott in Ao 1603 a Colosvcáriaknak jó módjával egymás között való osztozások dolgáról magyarul irattott most in Ao 1705–ben.

A fent említett kéziratok mellett Kénosi Tőzsér János a De Typographiis et Thipographis ... című munkájában (Adattár 32. összeállította Földesi Ferenc) Biró Sámuelnek tulajdonítja a következőket is:

Observationes Oeconomicae morales.

Igazság panasza.

Principatus Transylvaniae cum rebus memorabilibus Descriptio.

A Székelyföldről és Székelyek eredetiről.

A székelyek régi szabadságairól, nemességekről, s leg közelebb Primipilusságokról, avagy Ló fü nemes emberségekről.

ADALÉK KOSSUTH LAJOS ANGOL ÉS AMERIKAI UNITÁRIUS KAPCSOLATAIHOZ

Kossuth, a magyarok Mózese. A Debrecen városába belépőket nyilván-
tartó füzet 1849. január 7-i bejegyzésénél olvassuk a fenti megállapítást. A
városkapu hajdani őrének, egy derék debreceni polgárnak szemében ma-
gasztosult bibliai Mózes az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke,
Kossuth Lajos, aki ezen a napon lépte át „*e tősgyökeres magyar város*” ka-
puját. A magyarok Mózeséről könyvtárnyi irodalom áll a kutatók rendelkezésére, s nem kétséges, hogy születésének kétszázadik évfordulóján újabb
tanulmánykötetek gazdagítják az amúgy is tekintélyes életművet. Jelen írá-
sunkban is csak arra vállalkozhatunk, hogy a Kossuth-portrét színesebbé te-
gyük azszal, hogy a magyarok Mózesének felekezetünkről, hitünkről vallott
felfogását ismertetjük. Kossuth unitárius kapcsolatainak felelevenítése előtt
néhány sorban vázoljuk a nagy államférfi életpályáját. 1802. szeptember 19-
én született Monokon (Zemplén megye), kismemesi családból. Iskoláit Sátor-
aljaújhelyen és Eperjesen végezte, majd a sárospataki jogakadémián szerzett
oklevelet. Közéleti tevékenységét Pesten kezdte, de hamarosan hazatért, és
látványosan emelkedett a ranglétrán. 1829-ben táblabíró, 1830-ban Sátor-
aljaújhely ügyésze. Tekintélyét az 1830–31-ben a megyén végigsöprő kole-
rajárvány idején határozottságával, alapos és jó helyzetfelismerésével és ki-
váló szervezőkészségével alapozta meg.

Életének és közéleti szereplésének következő szakasza 1832–36 közé so-
rolható be, ekkor kapcsolódott be Pozsonyban az országgyűlés munkálataiba.
Az országgyűlésen történekről 1832. december 17-től kezdődően megjelenő
kézzel írott *Országgyűlési Tudósítások*ban számolt be. Az országgyűlés bere-
kesztése után Pesten találjuk, ahol *Törvényhatósági Tudósítások* címen szer-
kesztett és nyomtatott ki lapot. A lapot kétszer is betiltották, de Kossuth a ti-
lalom ellenére is tovább szerkesztette, ezért 1837. május 5-én letartóztatták és
hűtlenség címen négy évi börtönre ítélték. Fogsága 1840. május 10-ig tartott.
Szabadulása után ismét bekapcsolódott a közéletbe, és *Pesti Hírlap* címen
újabb, a reformeszméktől izzó újságot szerkesztett. E lap hasábjain zajlott hí-
res publicisztikai vitája Széchenyi Istvánnal. Kossuth az 1840-es évektől a re-
formellenzék vezéregyénisége lett. A jobbágytság megszüntetése, a nemesi ki-
váltságok felszámolása, az adómentesség eltörlése képezték a többi között
programját. 1847-ben szavazati joghoz jutott az országgyűlésben. 1848. már-
cius 3-án Kossuth az alsótáblán egy felirati javaslatot terjesztett be, amelyben
a közteherviselés kimondását, a kárpótlás melletti jobbágyfelszabadítást,
felelős magyar parlamenti kormány kinevezését és a nép politikai jogokkal